

1. „FOAIA DIECESANĂ” ÎN CONTEXTUL CULTURII DIN BANAT

Dorina Chiș-Toia

Cuvinte-cheie: *presă, Caransebeș, Ioan Popasu, articol-program, limbă literară*

Presa periodică din țara noastră ia naștere „o dată cu mișcarea românească de eliberare națională și socială a românilor din Transilvania, Țara Românească și Moldova” (**Hangiu 1968**, p. 4), și nu înainte, din mai multe considerente. Este vorba, mai întâi, de separarea poporului român în trei state feudale dependente din punct de vedere politic și economic de Imperiul Otoman sau de cel Habsburgic, ceea ce a generat, între altele, izolarea sa de romanitatea apuseană. Apoi, limba română a fost înlocuită în administrație, biserică și în școli de limbile slavonă, greacă sau maghiară, intrându-și în drepturi depline destul de târziu (secolul al XIX-lea), fapt menționat și de Alecu Russo: „Depărtarea românilor de Apus, de unde era originea lor, îi aruncase nu numai în catolicismul răsăritean, dar și în slavonism, slavonească fiind limba politică, oficială și religioasă a României” (**1971**, p. 66). Legătura unor învățați români cu marile centre de cultură europene (Viena, Roma, Paris) va crea condiții pentru înfiriparea presei românești, prin cele câteva încercări de înființare a unor ziare periodice în limba română, aparținând unor cărturari luminați din Țara Românească și Transilvania, constituiți în „Societatea filosofoască a neamului românesc în mare Principatul Ardealului (1789-1895)” (**Hangiu 1978**, p. 8). Încercarea lor s-a dovedit fără succes. În anul 1789, dr. Ioan Molnar Piuariu solicită guvernatorului dreptul de a publica la Sibiu o gazetă românească pentru oamenii din popor: „Filantropica întreprindere, destinată mai ales preoților, cum se spune anume în actele relative la dânsa, era menită a procura din micul ei câștig eventual și premii pentru cei mai buni agricultori” (**Iorga 1922**, p. 28). Ni se par interesante aprecierile pe care Nicolae Iorga le face în legătură cu „prospectul” întocmit de I. Molnar Piuariu: „Publicația trebuia să cuprindă, pe lângă știrile și comunicațiile guvernului (...) sfaturi de economie rurală, presintate într-o formă literară, după gustul filantropic copilăros al secolului: «Ziarul ar începe» – spune el în prospect- «cu un anumit

popă Miron, preot în Valea Frumoasă, care ar avea să povestească: cum a trăit el în casa sa, între părinții și copiii săi, în ce chip a condus gospodăria, ce a câștigat el în anii buni și răi, cum asculta de mai marii săi, cum a ajutat pe cei săraci, arătând într-un cuvânt ce bun povățuitor și părinte a fost el pentru poporeni săi. În față cu popa Miron va fi zugrăvit un om bețiv, iubitor de gâlceavă și de tovarăși răi, care fuge de muncă, e nesupus și mântuie rău». Cum se vede, era un fel de «Popa Tanda» în literatura românească de pe la 1770, cu deosebire că doctorul Molnar n-ar fi avut fără îndoială talentul trebuit pentru a face din această expunere cu îndemnuri morale o bucată literară pe gustul poporului”. Neavând suficienți abonați pentru acoperirea cheltuielilor de tipar și pentru achitarea taxelor poștale, publicația nu a apărut, deși „Istoricul ziaristiceii din Ardeal, Iakab Elek, pretinde că s-a dat totuși urmare proiectului pentru tipărire unui număr unic în 1791. Nimeni însă nu l-a analizat până acum”. (**Iorga 1922**, p. 29)

Învățăturii Paul Iorgovici îi aparține prima încercare de editare a unui ziar bănățean. Împreună cu I. Molnar Piuariu, acesta reușește publicarea unui singur număr, în 1794. Titlul ziarului nu se cunoaște, dar se știe că, o dată ajuns în Ardeal, a fost interzis de teamă ca „mișcările din vremea lui Horea să nu apară din nou, conduse, de astă dată, cum nu fusese cazul pentru mișcarea țeranilor, de însăși intelectualitatea câștigată de ideile revoluției franceze. Foile lui Iorgovici se nimiciră prin cenzură, insistându-se asupra faptului că prin ele se poate împrăștia «primejdia ideii de libertate a oamenilor»” (**Iorga 1922**, p. 30), întrucât „orice apare în ziar ușor s-ar putea răstălmăci, iar opiniile pot produce zguduirea liniștei publice.” (**Hangiu 1978**, p. 9)

Fără îndoială, momentul de cotitură în publicistica vremii îl reprezintă apariția, la 8 aprilie 1829, a primului număr din „Curierul Românesc”, publicație pe care I. Heliade Rădulescu o voia „administrativă, comercială și politică” (**Iorga 1922**, p. 39); conștient de importanța momentului, acesta avea să declare: „Acum poate cineva vedea pe simțitorul Rumân curgându-i lacrimi de bucurie, văzând în toate casele bătrâni, tineri, bărbați, femei, învățați și mai de rând, îndeletnicindu-se și petrecând cu gazeta în mână (...); având cunoștința și știind un șir de întâmplările lumii, va putea vedea cineva încă și pruncii cei mici lăsându-și jocurile lor cele nevinovate și adunându-se împrejurul mumelor și taților lor ca să cetească ei singuri sau să asculte gazeta.” (**Iorga 1922**, p. 41)

Următoarele încercări au aparținut tot cărturarilor din Transilvania și Banat, întrucât cele două provincii au reprezentat „poarta” cea mai însemnată și prima deschisă prin care au pătruns, la noi, ideile iluminismului. Tentativei lui Iorgovici i se alătură, în Banat, la 1848, *Gazeta litografiată a lui Eftimie*

Murgu (Cosma 1932, p. 5-6) prin care erau informați românii bănățeni asupra desfășurării evenimentelor și a programului de acțiune al revoluției. Începând cu luna martie a anului 1866, apare la Viena gazeta politică *Albina*, întemeiată de familia Mocioni, avându-l ca redactor pe Vincențiu Babeș. La data întemeierii, românii din Imperiul Habsburgic dispuneau doar de patru organe de presă importante: *Gazeta Transilvaniei*, *Telegraful român*, *Concordia* și *Familia* (Cipăianu 1980, p. 112). Așa cum subliniază Nicolae Iorga (1922, p. 128), „ambitiția întemeietorilor era mare: voiau să deie nu numai un «organ național independent și liberal», ci «pentru toate interesele întregului popor românesc», o «foaie națională generală»”. Între 1872 – 1875 apare la Buda, apoi la Timișoara, *Priculici* (Vintilescu 1995, p. 274), ziar umoristic satiric; tot la Timișoara, în 1876, *Higiena și școala*, „foaia pentru sănătate, morbi, educațiune și instrucțiune”, revistă de medicină populară (Vintilescu 1995, p. 275), iar între 1880-1894, *Luminătoriul*, gazetă politică. Deși în Transilvania existau câteva publicații pedagogice, *Amicul școalei*, avându-l ca responsabil pe Visarion Roman, 1860-1865; *Magazinul pedagogic* al lui Silași, Năsăud, 1867-1870, *Școala*, foaia pedagogico-didactică și economică din Gherla a lui Al. Mica, 1875-1876 etc. (Iorga 1922, p. 130), în Banat acestea lipsesc. Faptul este remarcat și supus opiniei publice de aici de către dr. At. M. Marienescu (FD 1/1898, p. 6): „învățătorii și profesorii de preparandie nu sunt în stare ca să edeie o foaie școlară pentru așa-numitul Bănat, și nu sunt în stare ca să o susțină. Mare păcat strămoșesc trebuie să zacă pe Român!” Vom avea însă în vedere că o revistă cu specific pedagogic a apărut pe meleaguri bănățene, mai exact la Reșița, la 16 martie 1886, „purtând pe frontispiciu numele cu rezonanțe latine *Ludimagister*, urmat de subtitlul «Organ pentru trebuințele învățătorilor».” (Deleanu 1975, p. 319). Din 1887 va purta numele *Pedagogul român*. Victor Țârcovnicu o aprecia ca fiind „Primul organ de luptă profesională al învățătorilor din Banat... pentru ridicarea prestigiului învățătorilor, pentru cultivarea lor.” (Deleanu 1975, p. 318). Inițiatorul, redactorul și tipograful revistei a fost învățătorul Ion Simu care, în ciuda tuturor eforturilor, nu va reuși editarea ei decât până în 1891, cu intermitențe (1886 – 24 de numere; 1887 – 32; 1888 – 22; 1889 – 6; 1890 – 1; 1891 – 6), din cauza lipsei mijloacelor de finanțare. Pentru aceeași perioadă, reținem pentru Banatul montan titlurile altor câtorva publicații: *Revista*, „ziar săptămânal pentru interese generali” (1884), *Opinca*, „foaie pentru interesele culturale și economice ale poporului român” (1885), apărute la Reșița, editate de învățătorul Simion Pocrean (Țârcovnicu 1970, p. 286-287), *Die Berzava* (1886), *Reschitzaer Zeitung* (1886), *Balaurul*, „Foaia septemanală pentru umor și satira” (1887), cea mai importantă inițiativă aparținând lui

Cornel Diaconovici, autorul primei enciclopedii românești. Este vorba despre publicația *Romanische Revue* (iulie 1886 – decembrie 1888 – perioada reșiteană de apariție) (**Petrica 2009**, p. 58-76).

Așadar, renașterea socială, economică, politică și culturală a țărilor române în secolul al XIX-lea a generat și avântul publicisticii: „Presa cunoaște acum mai multe orientări de idei politice, sociale, culturale. A apărut un număr impresionant de publicații de mare prestigiu ale Junimii, simbolismului, sămănătorismului și apoi poporanismului. A doua jumătate a secolului trecut a pregătit nu numai o epocă de renaștere, ci și una de avânt, de modernizare a culturii, a civilizației și presei... Profilarea mai clară a unor categorii sociale: agricultori, meseriași, muncitori, comercianți, medici, artiști, ziariști va aduce și o treptată specializare a presei pe domenii... Se remarcă o neconținută strădanie de manifestare a presei și cu ea o creștere statornică a cititorilor de ziare. Va crește numărul titlurilor, se va consolida sistemul abonamentelor.” (**Iliescu 1999**, p. 77-78)

La Caransebeș, în 5/17 ianuarie 1886, vede lumina tiparului primul număr al publicației *Foaia diecesană*, evenimentul având o dublă semnificație: culturală și sentimentală, el însemnând împlinirea unui deziderat mai vechi al episcopului Ioan Popasu: „Nemuritorul episcop restaurator, în acea sâmbătă seara, din preajma Botezului Domnului al anului 1886, invitate la reședința episcopoească pe toți demnitarii eclesiastici, pe funcționarii și profesorii săi. Când Ioan Bartolomeiu apărură cu primul exemplar, urale nesfârșite cutremurată istorica reședință. Iar vlădica, cel nins de bătrânețe și de griji, cu lacrimi în ochi se ridică și începu să citească cu glas tare coloană după coloană și nu se poate opri până nu termină toate paginile... Căzând în genunchi, mulțumi domnului că i-a ajutat să desăvârșească și acest deziderat al său...îmbrățișă apoi pe toți colaboratorii săi.” (**Corneanu 1935**, p. 5). Publicația va apărea până la 1 mai 1949, săptămânal, duminica, în format de 8 pagini, purtând mențiunea „organ al Eparhiei gr.[eco] or.[ientale] rom.[âne] a Caransebeșului.” Între redactori, îi amintim pe următorii, așa cum apar consemnați în lucrarea lui N. Cornean (**1940**, p. 93).

„ Întâiul ei redactor a fost secretarul consistorial Ioan Bartolomei. A redactat foaia timp de aproape 3 ani.

Ion Ionașiu, fost asesor referent școlar, 2 ½ ani.

Dr. Petru Barbu, profesor și director de teologie în pensiune. 16 ani.

Dr. Iosif I. Olariu, fost director și profesor de teologie. 9 ani.

Dr. Cornel Corneanu, fost secretar și referent asesor bisericesc. 2 ani.

Dr. Vasile Loichița, profesor universitar în Cernăuți, peste 2 ani.

Romul G. Ancușă, protopop, consilier referent eparchial în secția bisericească, 6 ani.

Nicolae Cornean, consilier referent în secția culturală 10 oct. 1927 – 12 ani.”

Din 1995 apare în serie nouă, grație eforturilor protopopului Reșiței, Vasile Petrica.

La acea dată, presa bisericească română avea o oarecare tradiție, prima publicație din acest domeniu fiind *Vestitorul bisericesc*, Buzău, 1839, continuând cu *Telegraful român*, publicație politico-bisericească, Sibiu, 1853; *Biserica și școala*, Arad, 1877, *Candela*, Cernăuți, 1882, *Biserica română*, București, 1883, *Deșteptarea*, Iași, 1882 (**Ghibu 1910**, p. 7-85) etc.

În acest context, adresându-se „Cătră onorabilii cetitori!”, „redacțiunea” precizează, în articolul-program, scopul publicației: „Foaia diecesană a luat această sarcină asupra sa (progresul diecesei – n.n.), având de scop a mijloci o comunicațiune intelectuală mai vie între organele diecesei, cât și între toți iubitorii de înaintarea binelui bisericeii și școalei noastre.” În continuarea articolului sunt menționate obiectivele ce vor fi avute în vedere. În primul rând, „Ca organ de publicitate al diecesei, va da loc, în partea sa oficială, tuturor publicațiunilor emanate de la diferite oficii și foruri ale diecesei, precum: ordinațiuni, cerculare, edicte, concursuri etc., servind astfel ca un repertoriu pentru informațiuni despre întreaga mișcare administrativă înlăuntrul organismului diecesei.” În al doilea rând, „Această foaie va cuprinde și o parte menită studiului științific și literar, care, ținând seama de împrejurările noastre culturale, va stăruie să lumineze oamenii noștri, îndeosebi pe preoți, învățători și cărturarii poporului, îndreptând, întregind și sporindu-le treptat cunoștințele, neapărat de lipsă pentru zilnica lor ocupațiune.” Mai apoi, „foaia noastră va trata din când în când și materii privitoare la cântarea bisericească melodică și armonică, conlucrând astfel la dezvoltarea și perfecționarea ei.” Articolele referitoare la școală și la dascălii săi vor ocupa un loc aparte: „În ce privește pe învățători mănecăm de la ideea că jertfele poporului aduse școalei cer a fi despăgubite în prima linie prin o instrucțiune solidă... Pe când vom pleda pentru îmbunătățirea stării sale materiale, vom stăruie pe altă parte să cultivăm în învățătoriu interes pentru chemarea sa proprie... Opurile didactice vor găsi în acest organ prețuirea cuvenită și obiectivă...”

Ceea ce ne interesează aici sunt „cestiunile privitoare la istoria, limba și literatura română. Atrăgând băgarea de seamă a preoților, învățătorilor și cărturarilor noștri asupra scrierilor de valoare mai însemnată, *Foaia diecesană* va cerca să contribuie la cultivarea plăcerii de a citi și să înformeze publicul nostru cetitoriu despre vederile mai înaintate în ce privește cestiunile limbei”. Pentru a extinde sfera preocupărilor, „foaia noastră va atrage în discușiunile sale și îmbunătățiri din sfera economiei rurale și a higienii populare” (**FD 1/1886**, p. 1-2)

Privind comparativ articolul-program al *Foii diecesane* și articole program ale altor publicații apărute în Transilvania sau în Principate înainte de 1886, remarcăm aceleași orientări specifice luminismului românesc, precum „lipsa lui de interes pentru cosmopolitismul atât de celebrat de luminiști din Occident. S-a produs astfel o bizară convertire a cosmopolitismului într-o preocupare accentuată de aspect național, ceea ce nu era propriu curentului european și dovedește capacitatea de adaptare și transformare a gândirii noastre receptivă” (**Dima 1973**, p. 24).

Obiective ale *Foii diecesane* continuă parcă programul revistei *Propășirea* (Iași, 9 ianuarie – 29 octombrie 1844) în punctele sale esențiale: „foaia noastră nu va cuprinde decât compuneri originale românești, împărțite în trei secții: 1. științele exacte (...): fizică, chimie, istorie naturală, agricultură, ținerea pădurilor, igienă publică, știri despre descoperirile și lucrările învățaților; 2. științele morale și politice și 3. literatura românească (...) va fi cea mai bogată, (...) va fi menită ca să împărtășească cetitorilor o idee dreaptă și îndestulătoare a mișcării literare din Moldavia, Valahia și Transilvania.” (**Hangiu 1968**, p. 48)

Programul *Foii diecesane* se aseamănă foarte mult, ca obiective propuse, cu acela fixat de I. Heliade Rădulescu în înștiințarea pentru *Curierul românesc*, nr. 1 din 1 iunie 1829 (**Andriescu 1979**, p. 22), acesta din urmă fiind calificat drept un „program didactic” (**Iordan 1979**, p. 23). Alături de articolele vizând obiectivele enunțate în primul său număr (articole aparținând cărturarilor bănațeni), *Foaia diecesană* va include în paginile sale numeroase materiale preluate din diferite alte publicații: *Convorbiri literare*, *Telegraful român*, *Biserica și școala*, *Candela* etc.

Onisifor Ghibu aprecia: „Ea (*Foaia diecesană* - n.n.) s-a ridicat prea arareori la o importanță care să fi trecut granițele acelei eparhii, pe care o servia; aproape tot ce scria și publica era de un interes exclusiv local. Puținele studii istorice publicate de d. G. Bogdan-Duică, precum și unele cercetări și articole ale altor câțiva scriitori ies ce e drept de supt această caracterizare, nu e însă mai puțin adevărat că ele au salvat pentru prea puțin timp caracterul general al revistei.” (**Ghibu 1910**, p. 105). E limpede că, în afirmațiile sale, Onisifor Ghibu nu avea în vedere obiectivele enunțate în articolul program al publicației vizate. De fapt, însăși abordarea strictă a problemelor de interes local îi conferea acesteia o importanță deosebită pentru Banatul sfârșitului de secol XIX și începutului de secol XX.

Parcurgând paginile publicației până în 1918, constatăm că obiectivele propuse au fost atinse, materialul publicat în paginile acesteia fiind variat. O parte dintre articole reprezintă cuvântările rostite de către episcop cu prilejul unor sărbători creștine de peste an, povestirile religioase cu scop

didactic și chiar lecțiile de religie: *Cultul divin în biserica veche creștinească*, 1887; *Lecțiuni de religione*, 1904; *Parabole biblice*, 1905; *Chestia noastră bisericească*, 1909 etc.

Se evidențiază apoi articolele cuprinzând textul unor proiecte de legi și regulamente, care ilustrează stilul juridic-administrativ specific limbii române literare din Banat până în 1918: *Proiectul de lege asupra instrucțiunii elementare, primare, secundare și superioare în România*, 1886; *Proiectul de lege despre numele comunelor*, 1897; *Regulament pentru organizarea învățământului în școlile populare*, 1907; *Regulament pentru examenul de calificare profesorală la institutele pedagogice din metropola gr. or. română din Ungaria și Transilvania*, 1912; *Regulament pentru procedura judecătorească în cauzele matrimoniale*, 1913 etc.

Alături de acestea se situează articolele cu un conținut științific și cele de popularizare a științei. Din domeniul **economic**: *Sfaturi bune cătră tinerimea ce ieșind din școală intră în starea economiei, prelucrate după Cartea de aur a economului*, de dr. Ferdinand Stamm, 1886; **medical**: *Higiena pruncului*, 1886; *Câteva cuvinte despre higiena profesiunilor*, 1895; **istoric**: *Datinile și moravurile popoarelor Daciei preromane și colonizarea ei*, 1886; *Studiu despre celți și nume de localități*, 1895; *Anticitățile romane aflate în Banatul timișean*, 1888, 1889; *Din istoria Banatului Severin*, 1900, 1901, 1902, 1903; **pedagogic**: *Factorii principali ai educației*, 1904; *Câteva cuvinte despre personalitatea învățătorului*, 1904; *Experiențe pedagogice*, 1905, 1906 (**Chiș-Toia 1996**, p. 2); **geografic**: *Peștera lui Maovăț*, 1886; *Fenomenele vulcanismului*, 1886; **agricol**: *Trifoiul*, 1886; **muzical**: *Despre muzică*, 1886; *Prelegeri din teoria muzicii*, 1895; *Ciprian Porumbescu – compozitor român*, 1897; **filosofic-sociologic**: *Cunoaște-te pe tine însuși*, 1886; *Din filosofia poporului român*, 1906 (**Călin 2003**).

Fiecare număr al publicației consacră un spațiu mai mult sau mai puțin larg informațiilor celor mai diverse, reunite sub titlul *Variatăți* (din 1909: *Știri*). Maniera de prezentare a acestora alături aspectului monden pe cel modern, fiind și aceasta o „poartă” deschisă spre țară și spre lume. Aici sunt publicate *concursurile* care au loc în eparhie, *știrile financiare*, *lista produselor tipografiei diecesane* : opuri, broșuri în limbile română, magiară (sic!) și germană, formularii și tabele necesarii, etichete, programe, anunțuri, circularii, conturi, firme („de sine se înțelege în toate trei limbile ținutului”), *corespondințe*, *reposări*, *himen* (matrimoniale), *chirotoniri* etc. Iată câteva astfel de informații: „*Răscoală în Serbia*. Joi noapte mai mulți soldați au intrat în palatul regal din Belgrad oferind regelui Alecsandru un act de abdicare spre subscriere. Neînvoindu-se regele să subscrie actul, care-i asigura 1.200.000 fl.

pensie anuală, soldații l-au omorât atât pe regele Alecsandru, cât și pe regina Draga, pe un frate și o soră a acesteia și pe trei miniștri cari erau la palat. Poporul și ostășimea a proclamat de rege pe principele Petru Carageorgeviciu” (FD 22/1903, p. 8); „Mașina de zburat a Românilui Vuia este terminată și foile franceze laudă invențiunea, care este cea mai bună mașină de zburat din câte s-au inventat până acum” (FD 10/1907, p. 8); „Decorat. Maj. Sa Regele României a decorat pe marele nostru poet Octavian Goga cu medalia *Bene merenti* clasa I pentru lucrările literare.” (FD 52/1913, p. 5). Între titlurile articolelor care abordează literatura menționăm: *Amintiri despre Grigorie Mihail Alexandrescu*, 1886; *Din scrierile lui A.I. Odobescu*, 1888; *Vasile Alexandri* (sic!), 1890; *Michail Eminescu*, 1889; *Prelegeri din literatura română*, în care profesorul Minea, pe parcursul a cinci numere din anul 1906, se referă la: Alexandru Odobescu, Fabuliștii noștri (FD 41/1906, p. 4); Primul ziarist de profesie: Cezar Bolliac (FD 42/1906, p. 1); Poeții ardeleni în epoca latinistă (FD 42/1906, p. 2); Influența literaturii populare: Alecu Russo (FD 42/1906, p. 4); Începuturile romanului la noi: Nicolae Filimon (1819-1865) (FD 48/1906, p. 4); Nicolae Nicolescu (1835-1871) (FD 51/1906, p. 2); Triumful spiritului nou în proză (FD 51/1906, p. 3); Influențele străine în partea primă a secolului XIX (FD 51/1906, p. 3); Faza a doua a școlii latiniste: August Tr. Laurian (1810-1881) și Timotei Cipariu (1805-1887) (FD 51/1906, p. 5).

Chiar dacă a apărut ca „organ al eparhiei”, *Foaia diecesană* a manifestat, încă de la început, receptivitate față de domenii dintre cele mai variate ale limbii. În articolul - program este specificată intenția redactorilor de „a cerca să informeze publicul cetitoriu despre vederile mai întemeiate și mai înaintate în ce privește cestiunile *limbei* (subl. n.)” (FD 1/1886, p. 1). În paginile publicației vor apărea, de-a lungul timpului, articole care abordează marile probleme care au frământat epoca: cele vizând limba literară, ortografia fonetică, neologismele introduse abuziv (în limbă) și, o problemă pentru această parte de țară aflată sub influența Imperiului Austro-Ungar, *lupta pentru limba română ca limbă oficială* (Chiș-Toia 2006, p. 45).

Opinii despre limba literară sunt enunțate în „schița literară” *Grigorie Mihail Alexandrescu*, de Ioan Paul, apărută în numerele 3, 5, 7, 9 și 12 ale *Foii diecesane* din 1886. Autorul vorbește aici despre cultivarea limbii literare mai ales prin literatura artistică și despre felul în care cele două depind, una de cealaltă: poezia reprezintă, în opinia sa, „mădua” limbii și cum literatura română de început este săracă în creații poetice, apreciază el, e de înțeles că: „limba, prin care o literatură își află perfecțiunea, a rămas necultivată și așa și literatura a stat locului.” (FD 3/1886, p. 4). În continuare, autorul face

referire la o altă idee care a circulat încă de la mijlocul secolului al XIX-lea: limba populară ca model al limbii literare. În epocă, „prin Maiorescu și unii dintre ceilalți junimiști, ideile despre limbă ale curentului popular – mai puțin interesul pentru limba veche – sunt transmise Transilvaniei și Banatului încadrate în teoria de largă aplicabilitate a formelor fără fond, care a făcut, cum se știe, o extraordinară «carieră» în toate zonele culturii române, în politică, sociologie, ideologie sau filozofie.” (David 1980, p. 127).

Articolele reunite sub titlul *Din scrierile lui A.I. Odobescu*, apărute în numerele 22, 23-25, 27, 29, 30, 32 ale *Foii diecesane* din 1888, au ca idee centrală rolul scriitorilor în formarea limbii literare: „Limba literară nu se făurește prin gramatici, ci o alcătuiesc acele talente, cari știind prinde din sânul națiunii lor ideile ce o agitează și îi mișcă viața se pricep a le îmbrăca în haina cea mai potrivită firei individuale a poporului, pentru care sunt vărsate în formă literară. Astfel de scrieri servesc apoi ca modele generațiunilor tinere și nu este școală mai bună întru formarea unui stil natural și drept aceea frumos, decât cetirea și studierea acestor fel de exemple.” (FD 22/1888, p. 5). Ideea este una de largă circulație în secolul al XIX-lea, începând cu personalitățile Școlii ardelene.

Activitatea societății *Junimea* nu era străină oamenilor de cultură din Banat. Îndemnul adresat de către Ioan Paul tuturor celor care credeau în necesitatea unei limbi literare românești este edificator și poate fi considerat un adevărat program al oamenilor de cultură din Banat: „Să alergăm dar la *Junimea* când ne trebuiește modelul unei forme a unei limbi alese și frumoase, să imităm limba frumoasă a junimiștilor [...] De la *Junimea* să ne luăm modelul limbei românești care, îmbrăcând o idee cât de cosmopolită, ne-o face proprietate a noastră românească, măduă din mădua noastră” (FD 9/1886, p. 6).

Impunerea *limbii române* ca *limbă oficială* în Banat a constituit, cu adevărat, o problemă. Articolul XVIII al *Legii* din 1879 prevedea introducerea imperativă (în Banat și în Transilvania) a limbii maghiare în școlile naționalităților. În felul acesta, apărarea limbii române a reprezentat o luptă care a devenit „un fenomen de masă”. (Oallde 1983, p. 98). Atitudinea lui Vasile Goldiș se dorește a fi una de natură psiho-pedagogică, catalogarea de „monstruoasă pedagogică” fiind explicată astfel: „monstruoasă nu pentru că impune învățarea limbei maghiare, ci pentru că se dispune să se învețe în școala elementară deodată două limbi. (...) Nu pentru că ne-ar fi teamă de deznaționalizare combatem această lege, sau din o aversiune față de limba maghiară, ci o combatem din interes pedagogic (...); fiind însă lege, noi ne vom da toată silința să-i satisfacem.” (FD 8/1888, p. 5).

Un aspect pe care colaboratorii *Foii diecesane* îl aveau în vedere era cel referitor la tendința de îmbogățire treptată a limbii române cu o serie de

cuvinte străine introduse abuziv. Gherasim Sîrbu atrage atenția, în paginile gazetei, asupra acestui fenomen, referindu-se la „soarta fraților de un sânge din Bucovina și din părțile sătmărene, cari la început au primit în limba lor numai câte puține străinisme, dar, cu timpul, prin sporirea lor, au ajuns chiar în starea de a-și vedea primejdută naționalitatea.” (FD 40/1891, p. 2). Influența ideilor expuse de Titu Maiorescu în articolul *Neologismele* (*Convorbiri literare*, 1881) este evidentă, aceasta fiind o dovadă în plus a receptării ideilor junimiste în Banat.

Așadar, orașul Caransebeș, de care se leagă și numele gazetei *Foaia diecesană*, a reprezentat, pentru epoca la care ne referim, centrul vieții teologice și culturale mai ales. Se evidențiază, totodată, redactorii și colaboratorii bănățeni, care nutreau idealuri comune cu frații de peste munți. *Foaia diecesană* apare de-a lungul a 64 de ani din mai multe considerente: pentru că interesul redactorilor (Ioan Bartolomeiu, Petru Barbu din 1895, Iosif Olariu din 1909 etc.) este canalizat înspre articole cât mai diverse; pentru că toți colaboratorii gazetei au fost personalități reprezentative ale Banatului din acea perioadă (Patriciu Dragalina, Leo Mureșan, Iosif Bălan, Enea Hodoș, Ilie Trăilă); pentru că limba în care apăreau articolele era accesibilă tuturor locuitorilor eparhiei, iar informațiile publicate erau clare, concise, de ultimă oră și de real interes.

REFERINȚE

Andriescu 1979 = Al. Andriescu, *Limba presei românești în secolul al XIX-lea*, Iași, Editura Junimea

Călin 2003 = Petru Călin, *Tiparul românesc diecezan (1885-1918)*, vol. al II-lea, Caransebeș, Editura Ionescu

Chiș-Toia 1996 = Dorina Chiș-Toia, *Foaia diecesană și școala românească din Banat*, în FD, serie nouă, Anul II, nr. 9 (19)

Chiș-Toia 2006 = Dorina Chiș-Toia, *Limba literară în presa din Banat. Contribuții. Aspecte ale limbii literare în publicația „Foaia diecesană” (1886-1918)*, Timișoara, Editura Mirton

Cipăianu 1980 = George Cipăianu, *Vincentiu Babeș (1821-1907)*, Timișoara, Editura Facla

Cornean 1940 = Nicolae Cornean, *Monografia Eparhiei Caransebeșului*, Editura autorului, Tiparul Tipografiei diecezane din Caransebeș

Corneanu 1935 = Cornel Corneanu, „*Foaia diecesană*” *împlinește 50 de ani*, în „*Foaia diecesană*”, 1935, nr. 1

Cosma 1932 = Dr. Aurel Cosma junior, *Istoria presei române din Banat*, Timișoara, Editura ziarului „Unirea română”

David 1980 = Doina David, *Limbă și cultură*, Timișoara, Editura Facla

Deleanu 1975 = M. M. Deleanu, „*Ludimagister*”, prima revistă pedagogică la Reșița, Reșița, Editura Banatica

Dima 1973 = Al. Dima, *Aspecte naționale ale curentelor literare internaționale*, București, Editura Cartea Românească

FD = „Foaia diecesană”

Ghibu 1910 = Onisifor Ghibu, *Ziaristica bisericească la Români. Studiu istoric*. Reproducere din „Telegraful român”, Sibiu, Tiparul tipografiei arhidiecezane

Hangiu 1968 = *Presa literară românească*. Articole program de ziare și reviste (1789-1948). Ediție în două volume, note, bibliografie și indici de I. Hangiu, cu o introducere de D. Micu, vol. I (1789-1901). *Studii și documente*, Editura pentru Literatură

Hangiu 1978 = I. Hangiu, *Reviste și curente în evoluția literaturii române*, București, Editura Didactică și Pedagogică

Iliescu 1999 = Ion Iliescu, *O istorie deschisă a presei române (1575-1925)*, Timișoara, Editura Mirton

Jordan 1979 = Iorgu Jordan, „Albina românească”. *Note pe marginea primului ei volum*. Extras din „Revista critică” din Iași, 1930, p.7, în **Andriescu 1979**, p. 23

Iorga 1922 = Nicolae Iorga, *Istoria presei românești de la primele începuturi până la 1916*, Atelierele Societății Anonime „Adevărul”, București

Oalldede 1983 = Petru Oalldede, *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timișoara, Editura Facla

Petrica 2009 = Vasile Petrica, *Dr. Corneliu Diaconovici (1859-1923) – enciclopedist și ambasador al culturii române*, Reșița, Editura Tim

Russo 1971 = Alecu Russo, *Cugetări*, București, Editura Minerva

Țârcovnicu 1970 = V. Țârcovnicu, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat (1780–1918)*, București, Editura Didactică și Pedagogică

Vintilescu 1995 = Virgil Vintilescu, *Consemnări literare*. Repere literare bănățene (De la începuturi până la 1880), Timișoara, Editura de Vest

„FOAIA DIECESANĂ”
DANS LE CONTEXTE DE LA CULTURE DE BANAT
(Résumé)

Mots clés: *presă, Caransebeș, Ioan Popasu, articol-program, limbă literară*

„Foaia diecesană ”, malgré son titre et sa parution dans une typographie diocésane, a contribué au développement de la langue littéraire de Banat, car le mérite de la presse vient surtout du fait qu’elle „a gardé les éléments positifs, et a cherché à orienter les efforts des auteurs vers la vérité et la réalité. La presse a toujours milité pour l’approchement des pensées et a fortifié les liens entre les personnalités représentatives de ce temps-là, en tenant toujours éveillé la conscience de l’unité nationale” selon les affirmations de Al. Andriescu. Son premier article continue les orientations de l’illumination roumaine, pouvant être, également, considéré comme un programme didactique.